

Justis- og beredskapsdepartementet
Lovavdelingen
Postboks 8005 Dep
0030 Oslo

Oslo, 23. mai 2013

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

AMNESTY INTERNATIONAL NORWAY
Grensen 3, N-0159 Oslo
P.O. Box 702 Sentrum, N-0106 Oslo
T: +47 22402200 F: +47 22402250
E: info@amnesty.no W: www.amnesty.no

Høringsuttalelse i forbindelse med endringer i straffeloven 1902 og straffeloven 2005 – voldtekt

Vedlagt oversendes Amnesty Internationals høringsuttalelse til departementets foreslåtte endringer av utformingen av gjerningsbeskrivelsen i voldtektsbestemmelsen i straffeloven 1902 og straffeloven 2005.

Vi takker for muligheten til å ha kunnet kommentere den foreslåtte lovendringen, og står til disposisjon for utdypninger og mer utfyllende informasjon ved behov.

Med vennlig hilsen,

John Peder Eggenes
Generalsekretær
Amnesty International

Patricia Kaatee
Politisk rådgiver
Amnesty International

HØRINGSUTTALELSE TIL REGJERINGENS FORSLAG OM ENDRING AV GJERNINGSBESKRIVELSEN I STRAFFELOVENS VOLDTEKTSBESTEMMELSE

1. Anbefaling

Staten har en menneskerettslig forpliktelse til å sikre kriminalisering og en effektiv strafferettslig forfølgelse av ethvert brudd på individets rett til personlig integritet og seksuell selvbestemmelse. Dette inkluderer voldtekt, som i henhold til internasjonal rett defineres som seksuell omgang uten oppriktig samtykke.

Amnesty International støtter derfor regjeringens forslag om endring av voldtektsbestemmelsen i straffeloven av 1902 strl § 192 med innføringen av en fjerde bokstav d) i første ledd, lydende:
på annen måte har seksuell omgang med noen som ikke har samtykket til handlingen.

Amnesty International vil foreslå et tilleggsledd etter første setning i ny bokstav d):
Et samtykke skal gis frivillig, som et resultat av vedkommende persons frie vilje, sett i lys av de omkringliggende omstendigheter.

Slik at § 192 første ledd bokstav d) etter vårt forslag lyder:
d) på annen måte har seksuell omgang med noen som ikke har samtykket til handlingen. Et samtykke skal gis frivillig, som et resultat av vedkommende persons frie vilje, sett i lys av de omkringliggende omstendigheter.

Etter Amnesty Internationals vurdering vil dette sikre at alle tilfeller av seksuell omgang uten frivillig samtykke rent faktisk blir vurdert og eventuelt påtalt som voldtekt.

Straffeloven av 2005 bør endres på tilsvarende vis.

HØRINGSUTTALELSE TIL REGJERINGENS FORSLAG OM ENDRING AV GJERNINGSBESKRIVELSEN I STRAFFELOVENS VOLDTEKTSBESTEMMELSE

2. Sammendrag av begrunnelsen

Amnesty Internationals begrunnelse for å støtte regjeringens forslag sammenfattes på følgende vis:

- I dag er det i henhold til internasjonale menneskerettighetsstandarder slik at seksuell kontakt går fra å være en lovlig handling til å bli en forbrytelse når oppriktig samtykke til den seksuelle handlingen mangler. Denne definisjonen tar som utgangspunkt at ethvert menneske har rett til personlig integritet og seksuell autonomi, og selv bestemmer over sin egen kropp og seksualitet. Denne standarden kommer blant annet til uttrykk gjennom saksavgjørelse og høringsuttalelser fra FNs Kvinnekomité (Committee on the Elimination of all forms of Discrimination against Women – CEDAW) og i Europarådets konvensjon mot vold mot kvinner og i nære relasjoner (Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence) artikkel 36. Innføringen av en voldtektsbestemmelse som er basert på mangel på oppriktig samtykke vil bringe norsk straffelov i overensstemmelse med internasjonal rett. Det vil også være en nødvendig oppfølging av internasjonal kritikk mot Norge fra FNs Kvinnekomité (Committee on the Elimination of all forms of Discrimination against Women – CEDAW) og FNs Komité mot Tortur (Committee against Torture - CAT).
- Innføringen av en voldtektsbestemmelse basert på mangel på oppriktig samtykke vil bidra til en mer effektiv strafferettslig forfølgelse av voldtekt. Dagens voldtektsbestemmelse fører etter Amnestys erfaring til at en voldtektsanmeldelse som oftest henlegges av politiet eller ender med frifinnelse i retten når verken bruk av vold eller bevisstløs tilstand kan bevises, selv der det kan bevises utover rimelig tvil at den seksuelle omgangen skjedde uten samtykke. Dette er etter Amnestys vurdering et brudd på statens plikt til å kriminalisere og effektivt forfølge voldtekt strafferettslig.
- Et effektivt forebyggende og holdningsskapende arbeid, særlig blant barn og unge, forutsetter at voldtektslovgivningen bekrefter og forsterker samfunnets grunnleggende norm om at ethvert individ har rett til å bestemme over egen kropp og seksualitet. En voldtektsbestemmelse basert på mangel på oppriktig samtykke befester denne normen, og synliggjør at retten til seksuell selvbestemmelse og til fysisk, psykisk og seksuell integritet handler om mer enn frihet fra vold, tvang og utnyttelse.

HØRINGSUTTALELSE TIL REGJERINGENS FORSLAG OM ENDRING AV GJERNINGSBESKRIVELSEN I STRAFFELOVENS VOLDTEKTSBESTEMMELSE

3. Seksuell selvbestemmelse og personlig integritet

Utgangspunktet for den nasjonale voldtekstlovgivningen er å beskytte individet mot alvorlige seksuelle integritetskrenkninger som bryter individets rett til seksuell selvbestemmelse og personlig integritet. Innføring av en voldtektsbestemmelse som er basert på mangel på oppriktig samtykke (heretter kalt samtykkebestemmelse) vil gjenspeile dette prinsippet på en adekvat måte, fordi det eksplisitt uttrykker at seksuell omgang med en person som ikke har gitt sitt oppriktige samtykke er en kriminell handling. Loven vil med dette også uttrykke en norm om at seksuallovbrudd handler om alvorlige krenkninger av individets integritet og hans eller hennes rett til å kunne gjøre frie valg. Innføring av en samtykkebestemmelse vil gjøre retten til seksuell selvbestemmelse og integritet til noe mer enn bare frihet fra vold, trussel eller tvang.

Enkelte hevder at det ikke er nødvendig å innføre en samtykkebestemmelse fordi det allerede i dag er slik at loven ikke stiller høye krav til kvalifisert voldsbruk. Selv svak voldsbruk vil kunne være kvalifiserende. Mot dette argumentet kan anføres at når loven stiller krav om dokumentert vold med årsakssammenheng så vil dette uansett være et krav som må være oppfylt gjennom både objektiv gjerningsbeskrivelse og subjektiv straffeskyld for å få en felle dom. Dessuten sender kravet om dokumentasjon av vold eller tvang – selv om det settes lavt – et signal om at lovgiver holder fast på det samme grunnsynet som det som ligger i et krav om dokumentasjon av omfattende vold, det vil si en antagelse om at menneskekroppen er tilgjengelig i alle situasjoner der det ikke foreligger vold, trusler eller tvang.

Det er imidlertid ikke slik at mennesker går rundt i en tilstand av konstant samtykke til seksuell aktivitet med mindre og inntil de sier nei, eller aktivt motsetter seg enhver som anser dem som mål for seksuelle omgang. Retten til personlig integritet og seksuell selvbestemmelse betyr at en person aktivt skal bekrefte sitt samtykke til seksuell aktivitet. Styrken med en samtykkebestemmelse er at den setter fokus på individets personlige integritet og seksuelle selvbestemmelsesrett, intet annet.

Holdninger forandres over tid, ofte som et resultat av at ulike aktører i samfunnet har motsatt seg undertrykkende og diskriminerende forestillinger, blant annet om kvinners og menns «naturlige» seksuelle uttrykk. Omvendt kan holdninger påvirkes av lovgivningen. Innføringen av en samtykkebestemmelse kan dermed også betraktes som en nødvendig modernisering som viser at samfunnets syn på både kjønn, seksualitet og individets seksuelle integritet og personlige selvbestemmelsesrett har utviklet seg over tid. En samtykkebestemmelse vil være bedre tilpasset den allmenne oppfatningen i samfunnet om at frivillighet skal være utgangspunktet for seksuelle relasjoner. Amnesty's holdningsundersøkelse fra februar 2013 viser også at en innføring av samtykkebestemmelse gjenspeiler befolkningens rettsoppfatning. De aller fleste er klare på at sex uten samtykke er voldtekt, ifølge undersøkelsen.¹

FNs Kvinnekonvensjon (Convention on the Elimination of all forms of Discrimination against Women – CEDAW) fastslår i artikkel 5 at for å eliminere alle former for kjønnsbasert vold må samfunnet endre de underliggende normer som bekrefter og befester denne volden. Amnesty mener at en lovgivning som eksplisitt angir at individet har makt og eierskap til fritt å bestemme over egen kropp og seksualitet kan ha en slik normativ effekt. Innføring av en samtykkebestemmelse er dermed også et viktig ledd i forsøket på å oppnå likestilling og motvirke kjønnsbasert diskriminering i Norge.

¹ Ipsos MMI gjennomførte i perioden 31.1 – 12.2.2013 en undersøkelse om voldtekt på vegne av Amnesty International i Norge. Undersøkelsen er tilgjengelig på Amnestys hjemmeside <http://www.amnesty.no/aktuelt/flere-nyheter/skolen-svikter-i-kampen-mot-voldtekt-0>

HØRINGSUTTALELSE TIL REGJERINGENS FORSLAG OM ENDRING AV GJERNINGSBESKRIVELSEN I STRAFFELOVENS VOLDTEKTSBESTEMMELSE

4. Strafferettslig forfølgelse av voldtekt i Norge

Omfang

Mellom 8.000 og 16.000 jenter og kvinner utsettes for voldtekt eller voldtektsforsøk hvert eneste år.² Voldtekt er dermed et omfattende samfunnsproblem i Norge. Bare en liten del av det totale antallet voldtekter og voldtektsforsøk anmeldes til politiet.

Anmeldelser

Kripos' siste rapport om voldtektssituasjonen i Norge i 2012 bekrefter dette dystre bildet av virkeligheten.³ I 2012 ble det registrert 1226 voldtektsanmeldelser. Antallet voldtektsanmeldelser er økende, uten at det er mulig å avgjøre hvorvidt dette skyldes en økt anmeldeshyppighet, eller en reell økning av omfanget av voldtekt i Norge. Det er de festrelaterte voldtekter som utgjør den desidert største andelen. Unge jenter mellom 17 og 25 år har høyest risiko for å bli utsatt for voldtekt.

Kripos skriver om festvoldtekter i sin rapport:

«Anmeldelsene av festrelaterte voldtekter kan inneholde svært ulike scenarier; fra utnyttelse av en person som er så beruset at vedkommende ikke kan ta vare på seg selv, til situasjoner som ligger i gråsonen eller som faller helt utenfor det som ligger innenfor den juridiske definisjonen av voldtekt.»⁴

Henleggelse

I følge Riksadvokaten blir over 80 prosent av alle voldtektsanmeldelsene henlagt, de aller fleste etter bevisets stilling.⁵

Kripos skriver i sin rapport:

«Utprøving av alkohol og flørting kan ha skjedd forut for voldtekten, men voldtekten skjer idet overgriperen velger å utføre en handling som innebærer å sette egne behov først, uavhengig av den andre partens vilje. Det blir gjerne ikke benyttet vold, men gjerningspersonen utnytter offerets manglende evne til å gjøre motstand.»⁶

Det er ikke urimelig å anta at en del av voldtektsanmeldelsene blir henlagt fordi overgrepet faller utenfor den eksisterende juridiske definisjonen av voldtekt som forutsetter enten bruk av vold eller truende adferd, eller at offeret er bevisstløs og ute av stand til å motsette seg handlingen.

Rettergang

Hver tredje voldtektssak ender i følge Riksadvokaten med frifinnelse i retten.⁷

Det finnes eksempler på voldtektssaker som i dag ender med frifinnelse når både seksuell omgang uten samtykke og subjektiv straffeskyld er bevist utover rimelig tvil.

² NOU 2008:4. Det er ikke gjort tilsvarende beregninger på hvor mange gutter og menn som er utsatt, så det totale antallet voldtektsutsatte i Norge bør anslås å være minst ti prosent høyere.

³ Kripos 2013: Voldtektssituasjonen 2012

⁴ Kripos 2013 ibid s 36

⁵ Riksadvokatens rapport 2007/1

⁶ Kripos 2013 s 36

⁷ Riksadvokatens rapport 2007/1 side 4

HØRINGSUTTALELSE TIL REGJERINGENS FORSLAG OM ENDRING AV GJERNINGSBESKRIVELSEN I STRAFFELOVENS VOLDTEKTSBESTEMMELSE

I en dom avsagt i Nedre Romerike tingrett 7. mars 2012 ble en mann som var tiltalt for voldtekt (samleie med sædavgang uten kondom) frifunnet selv om retten fant det bevist at jenta hadde sagt et tydelig nei, og samleiet ble gjennomført mot hennes utrykte vilje.

Fra rettsreferatet:

«Retten finner det utvilsomt at A hadde gitt tydelig uttrykk for at hun ikke samtykket i seksuell aktivitet, og at tiltalte var klar over dette. Han var også klar over at han foretok samleie med sædavgang uten kondom. Tiltalte kan imidlertid ikke domfelles for voldtekt, fordi det knytter seg tvil til om det er benyttet vold eller truende adferd med årsakssammenheng. Det er slik at strl. § 200 gjør det straffbart å foreta seksuell handling med noen som ikke har samtykket. Bestemmelsen gjelder imidlertid ikke seksuell omgang uten samtykke jfr. Ot.prp. 28 side 46 pkt 5.1 og 5.4. der det drøftes å utvide virkeområdet for strl. § 200 til å omfatte også omgang uten samtykke men konklusjonen blir ingen endring.»

Tiltalte ble dømt til fengsel i 90 dager som i sin helhet var gjort betinget med en prøvetid på to år.

Saken ble anket til Eidsivating lagmannsrett. Amnesty International var observatør under hele ankesaken som pågikk 13.-15. november 2012. Også under denne rettssaken var det springende punktet ikke hvorvidt den seksuelle omgangen skjedde uten samtykke, men om bruk av vold med årsakssammenheng kunne bevises. Lagmannen var svært tydelig på dette punktet i sin rettsbelæring for lagretten, der hun særlig vektla at bruk av vold eller truende adferd med årsakssammenheng til den seksuelle omgangen måtte bevises før lagretten kunne avsi en fellende dom. Under rådslagningen stilte lagretten fagdommerne et spørsmål om hvorvidt å dra ned en ullstrømpebukse kunne betraktes som vold og fikk et bekræftende svar. Lagretten konkluderte denne gangen med en fellende dom. Det er vanskelig å vite hvorfor ettersom juryen ikke begrunner sine avgjørelser, men det er ikke urimelig å anta at kvaliteten på en ullstrømpebukse som ble forsøkt dratt ned gjentatte ganger mens fornærmede motsatte seg denne handlingen ble en avgjørende faktor i lagrettens vurdering.

Saken er anket til Høyesterett, så dommen er ikke rettskraftig.

Dette saksforløpet viser likevel med all tydelighet at straffelovens eksisterende voldtektsbestemmelse ikke på en tilbørlig måte kriminaliserer seksuell omgang uten samtykke som alvorlige krenkelser av den personlige integriteten og seksuelle selvbestemmelsesretten, og viser etter Amnestys vurdering hvordan dagens voldtektsbestemmelse hindrer en effektiv strafferettslig forfølgelse av voldtekt.

5. Internasjonal rett

Kravet til Europarådets medlemsstater om å kriminalisere og effektivt påtale alle seksuelle handlinger uten samtykke fremgår av Europarådets beslutning i saken M.C.v. Bulgaria fra 2003. Bulgaria-avgjørelsen medfører ingen forpliktelse til å utforme lovgivningen på noen bestemt måte. Den tydeliggjør derimot at en for snever fortolkning av vold eller tvang som medfører at voldtekten utelukkende anses å være gjennomført der gjerningspersonen beviselig har anvendt vold for å overkomme offerets motstand, strider mot retten til seksuell selvbestemmelse og fysisk og psykisk integritet.

Definisjonen av voldtekt i Europarådets Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence beskriver seksuelle overgrep inkludert voldtekt utelukkende som «non-consensual acts of a sexual nature». I følge konvensjonens artikkel 36 skal samtykke gis frivillig

HØRINGSUTTALELSE TIL REGJERINGENS FORSLAG OM ENDRING AV GJERNINGSBESKRIVELSEN I STRAFFELOVENS VOLDTEKTSBESTEMMELSE

og som et resultat av personens frie vilje, sett i lys av de omkringliggende omstendigheter. Dette siste er en viktig presisering av betingelsene for å kunne gi et frivillig samtykke som bør synliggjøres når endringene i straffeloven presenteres for Stortinget.

CEDAW-komiteens avgjørelse i saken Karen Tayag Vertido vs Philippinene⁸ blir statene anbefalt å:

- Sørge for at definisjonen av voldtekt i lovgivningen bygger på manglende samtykke;
- Fjerne enhver forutsetning i loven om at seksuelle overgrep for å være straffbare stiller krav om at bruk av vold eller tvang må bevises;
- Minimaliserer sekundær viktimisering av fornærmede i rettsprosessen gjennom en innføring av en definisjon av seksuelle overgrep som stiller krav om at det enten må bevises at tiltalt har forslått seg om at fornærmet har gitt et frivillig og entydig samtykke til den seksuelle omgangen, eller stiller krav om at det må bevises at overgrepet har skjedd gjennom vold eller tvang som omfatter et bredt spekter av muligheter.

6. Internasjonal kritikk av eksisterende voldtektsbestemmelse

Amnesty International

Amnesty International har ved flere anledninger kritisert den norske voldtektsbestemmelsen i straffeloven, og har argumentert for nødvendigheten av å innføre en samtykkebestemmelse, blant annet i en egen rapport som kom i forbindelse med Norges høring for FNs Menneskerettighetsråd i desember 2009.⁹ Kritikken ble også tatt opp under Norges UPR-høring av blant annet Belgia.

Committee against all forms of Discrimination against Women (CEDAW)

Våren 2012 tok FNs Kvinnekomité opp voldtektslovgivningen i Norge. Etter Norges høring for komiteen i februar 2012, der Norge rapporterte på overholdelsen av Kvinnekonvensjonens bestemmelser, fikk Norge krass kritikk på flere punkter når det gjaldt innsatsen mot vold mot kvinner. Komiteen sier helt eksplisitt i sine konklusjoner og anbefalinger at den er «bekymret fordi voldtektsdefinisjonen i straffeloven fremdeles stiller krav om bruk av vold og tvang», og ber norske myndigheter om å vedta en rettslig definisjon av voldtekt som setter mangel på samtykke som sitt definerende element.¹⁰

Norske myndigheter er nå pålagt å rapportere tilbake innen to år om hvilke skritt som er tatt for å oppfylle komiteens anbefalinger under dette punktet. Dette er et svært uvanlig skritt, og et signal som myndighetene bør ta på alvor.

Committee against Torture (CAT)

FNs Komité mot tortur behandlet Norges 7. periodiske rapport under en høring i Genève i november 2012. Også under denne høringen var det et betydelig fokus på voldtekt og andre former for kjønnsbasert vold mot kvinner i Norge.

⁸ Committee on the Elimination of Discrimination against Women Forty-sixth session 12-30 July 2010 Communication No. 18/20081*

⁹ Amnesty International - Norway: Submission to the UN Universal Periodic Review: Sixth session of the UPR Working Group of the Human Rights Council, november - desember 2009

¹⁰ Fifty-first session 13 February–2 March 2012. Concluding observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women on Norway.

HØRINGSUTTALELSE TIL REGJERINGENS FORSLAG OM ENDRING AV GJERNINGSBESKRIVELSEN I STRAFFELOVENS VOLDTEKTSBESTEMMELSE

Komiteens endelige konklusjoner og anbefalinger ble presentert i desember samme år.¹¹ Her uttrykker komiteen sin uro over omfanget av vold mot kvinner, inkludert voldtekt, og konstaterer med bekymring at svært mange voldtektsoffiser ender med henleggelse og frifinnelse.

Komiteen viser til at myndighetene har en plikt til å sikre en effektiv strafferettslig forfølgelse av alle former for tortur og andre former for mishandling, og oppfordrer norske myndigheter til å:

(a) *Adopt a legal definition of rape in the Penal Code which clearly defines rape and other forms of sexual violence as any sexual conduct without the consent of the victim;*

7. Konsekvenser av samtykkebestemmelse ved strafferettslig forfølgelse av voldtekt

En annerledes bevisvurdering?

Samtykke innebærer å uttrykke et ønske om å ha seksuell omgang gjennom enten ord eller handling. Har man sagt nei, eller på andre måter gitt uttrykk for at man ikke ønsker seksuell omgang, så har man ikke samtykket til handlingen. Samtykke må alltid ses i lys av de omkringliggende omstendigheter. Man kan ikke gi sitt samtykke dersom man er i en tvangssituasjon, bevisstløs på grunn av rus, skade eller søvn, eller utsettes for vold eller trusler.

I voldtektssaker er det allerede i dag slik at det i mange saker står ord mot ord. Truende adferd etterlater ingen merker på kroppen. Det gjør heller ikke alltid vold. Troverdighetsvurderingen spiller dermed allerede en avgjørende rolle. Innføring av samtykkebestemmelsen i straffeloven vil ikke endre på dette.

En samtykkebestemmelse vil etter Amnestys vurdering i all hovedsak benytte de samme typer bevis som i dag – vitneerklæringer, informasjon som fremkommer på mobiltelefon som bilder og tekstmeldinger, rettsmedisinske funn, dokumentasjon fra åsted og annet som belyser hendelsesforløpet rundt en anmeldt voldtekt. I tillegg vil legeerklæringer samt observasjoner fra helsepersonell og andre kunne dokumentere fysiske og psykiske etterreaksjoner som angst, søvnløshet, manglende konsentrasjonsevne, depresjon, isolasjon og annet som er forenlig med å ha vært utsatt for en voldtekt.

Krav til etterforskning

Det skal selvfølgelig alltid gjøres en grundig, upartisk og uavhengig utredning av det påståtte overgrepet og de omkringliggende omstendigheter, uansett om manglende samtykke er grunnlaget for etterforskningen eller ikke. En samtykkebestemmelse forutsetter at alle relevante forhold må granskes, inkludert bruk av vold, tvang eller utilbørlig utnyttelse som begrenser muligheten til å kunne gi et frivillig samtykke. Etterforskningen bør fortrinnsvis holde fokus på handlingene til den mistenkte/tiltalte framfor på handlingene til den fornærmede for å kunne gjennomføres på en fordomsfri måte.

Tiltaltes stilling

Amnesty vil understreke at innføring av en samtykkebestemmelse ikke handler om å innføre en omvendt bevisbyrde, eller om å oppheve uskyldspresumpsjonen. Innføring av en samtykkebestemmelse skal heller ikke påvirke muligheten til å gjennomføre en rettferdig rettergang for den tiltalte, eller føre til at beviskravene til objektiv gjerningsbeskrivelse og subjektiv straffeskyld senkes. Innføring av samtykkebestemmelsen skal ikke føre til at en tiltalt blir dømt før retten har

¹¹ Committee against Torture. Concluding observations on the combined sixth and seventh periodic reports of Norway, adopted by the Committee at its forty-ninth session (29 October to 23 November 2012)

HØRINGSUTTALELSE TIL REGJERINGENS FORSLAG OM ENDRING AV GJERNINGSBESKRIVELSEN I STRAFFELOVENS VOLDTEKTSBESTEMMELSE

funnet både den objektive gjerningsbeskrivelsen og subjektiv straffeskyld bevist utover enhver rimelig tvil.

Med en samtykkeregulering må etterforskningen innrettes på mistenktes/siktedes oppførsel på og rundt gjerningsøyeblikket, samt på hvorvidt og hvordan vedkommende forsikret seg om at det forelå et frivillig samtykke jf CEDAWs anbefalinger i Vertido-saken pkt 8.9 (b) (ii). At en viss forklaringsbyrde med dette påhviler den mistenkte er etter Amnesty Internationals vurdering forenlig med uskyldspresumpsjonen.

Ulike kartlegginger har vist klare svakheter i politiets avhør av mistenkt/siktet i voldtektssaker, blant annet ved at avhøret ofte har mer preg av en samtale enn av et avhør, ved at det ikke stilles oppfølgings spørsmål, og ved at avhøret svært ofte først gjennomføres lang tid etter at overgrepet er anmeldt.¹² Innføringen av en samtykkebestemmelse kan dermed også bidra til en nødvendig heving av kvaliteten på avhør av mistenkt/siktet i voldtektssaker.

Fokus på den fornærmede

Det har vært hevdet at innføring av en samtykkebestemmelse vil føre til at det vil bli stilt strengere beviskrav til offeret og dermed føre til et svekket rettsvern for den voldtektsutsatte. Denne bekymringen er imidlertid vanskelig å forstå. Det er også vanskelig å forstå argumentet om at mangel på samtykke skal være vanskeligere å bevise enn truende adferd, som jo heller ikke etterlater fysiske spor.

Allerede i dag ligger mye av fokus under både etterforskning og rettergangen på offerets adferd før, under og etter det antatte overgrepet. Under rettsprosessen har fornærmedes bistandsadvokat blant annet som oppgave å stanse utilbørlige og ikke relevante spørsmål iht straffeprosesslovens § 107 c tredje ledd.

Dersom retten kan bevise en årsakssammenheng mellom den seksuelle omgangen og utøvelsen av vold og truende adferd vil dette være en tydelig dokumentasjon på manglende samtykke og gi grunnlag for domfellelse. I tillegg vil en samtykkebestemmelse åpne opp for muligheten til domfellelse når det kan bevises at offeret ikke samtykket til den seksuelle omgangen, og at gjerningspersonen forsto dette, selv når vold eller truende adferd ikke kan bevises.

Det er under alle forhold avgjørende viktig at rettsvesenet har nødvendig kunnskap om voldtektsutsattes forsvarsstrategier og reaksjoner under og etter overgrep. Innføringen av en samtykkebestemmelse bør følges opp med omfattende opplæring og kompetanseheving av dommere og lagrettsmedlemmer, slik at den voldtektsutsatte gjennom hele rettsprosessen møtes med nødvendig forståelse og respekt. Dette vil også være i overenstemmelse med anbefalingene fra FNs Kvinnekomité og FNs Komité mot tortur.

Kunnskap om at mennesker reagerer ulikt, og bruker ulike forsvarsstrategier når hun eller han utsettes for overgrep bør også gjenspeiles i strafferetten. Reaksjoner som «frozen fright» medfører at gjerningspersonen ikke trenger å anvende vold eller tvang for å kunne gjennomføre et overgrep. «Frozen fright» er et ikke uvanlig reaksjonsmønster hos personer med tidligere overgrepserfaringer som utsettes for reviktimisering. Innføring av en samtykkebestemmelse vil dermed også ivareta hensynet til en særlig sårbar gruppe voldtektsutsatte.

Vedlegg:

Ipsos MMI Undersøkelse om voldtekt laget for Amnesty International februar 2013

¹² Riksadvokaten 2007/1 side 54

Ipsos MMI

Undersøkelse om voldtekt

Laget for

**Amnesty International
Norge**

**Laget av Ipsos MMI v/ Tonje B. Nordlie
og Marius Michelsen
19. februar 2013**

Innhold

1. Sammendrag	3
2. Om undersøkelsen	3
3. Resultater fra undersøkelsen	4
3.1: Holdninger til ulike forhold knyttet til voldtekt	4
3.2: Personlig erfaring med temaet voldtekt.....	9
3.3: Kilder til kunnskap om temaet voldtekt og forslag til hvordan forebygge overgrep	11

1. Sammendrag

Denne undersøkelsen om den norske befolkningens holdninger, tanker og erfaringer knyttet til voldtekt viser at de aller fleste har gode holdninger til temaet. De aller fleste vet at samleie uten samtykke - uansett kontekst - er voldtekt. De aller fleste mener også at offeret aldri har noe form for ansvar for at voldtekten har funnet sted. Undersøkelsen viser også at de fleste mener at voldtekt er et alvorlig tema som fortjener større oppmerksomhet og høyere prioritet av samfunnet.

Likevel finner vi resultater i undersøkelsen som viser tydelig potensial for forbedring. Det er fortsatt et lite, men gjennomgående, gap mellom kvinner og menn når det gjelder holdninger og kunnskap om voldtekt. Vi finner også tydelige forskjeller mellom unge og eldre, der de eldre har gjennomgående mindre kunnskap om temaet og har noen andre holdninger til voldtekt enn det yngre har.

Vi ser også et forbedringspotensial i hvor og fra hvem man får opplæring, utdanning eller informasjon om voldtekt. Denne undersøkelsen viser at media er den klart vanligste informasjonskilden for folk når det gjelder dette temaet. Også internett nevnes av flere enn det for eksempel skolen gjør. Riktignok viser undersøkelsen at andelen som svarer at de har fått slik opplæring i skolen er langt høyere enn gjennomsnittet når vi kun ser på de som er yngre enn 30 år, men denne andelen er fortsatt under 50 %. Og bildet forverres av at kun 14 % av de under 30 år mener opplæringen de fikk i skolen om voldtekt og seksuell grensesetting var god.

2. Om undersøkelsen

Bakgrunnen for denne undersøkelsen er at Amnesty International Norge i 2013 skal gjennomføre en kampanje om folks holdninger til voldtekt. Ipsos MMI har derfor gjennomført en landsrepresentativ undersøkelse om befolkningens holdninger til voldtekt, samt andre forhold knyttet til temaet. På denne måten kan vi kartlegge både forskjeller mellom ulike samfunnsgrupper, samt eventuelle gråsoner og kunnskapshull.

Undersøkelsen er gjennomført overfor et landsrepresentativt utvalg av befolkningen i alderen 18 år +. Undersøkelsen er gjennomført i perioden 31. januar-12. februar 2013 overfor Ipsos MMIs web-panel. Totalt er det gjennomført 1565 intervju.

Resultatene i undersøkelsen er vektet i forhold til vanlige de vanlige demografiske bakgrunnsvariablene kjønn, alder og geografisk tilhørighet i forhold til offentlig statistikk, slik at eventuelle utvalgsskjevheter er korrigert. Det høye antallet intervju på totalnivå gir et tilfredsstillende høyt antall intervju i alle de målte undergruppene av respondenter. Dette gir anledning til å avdekke forskjeller mellom ulike relevante befolkningsgrupper.

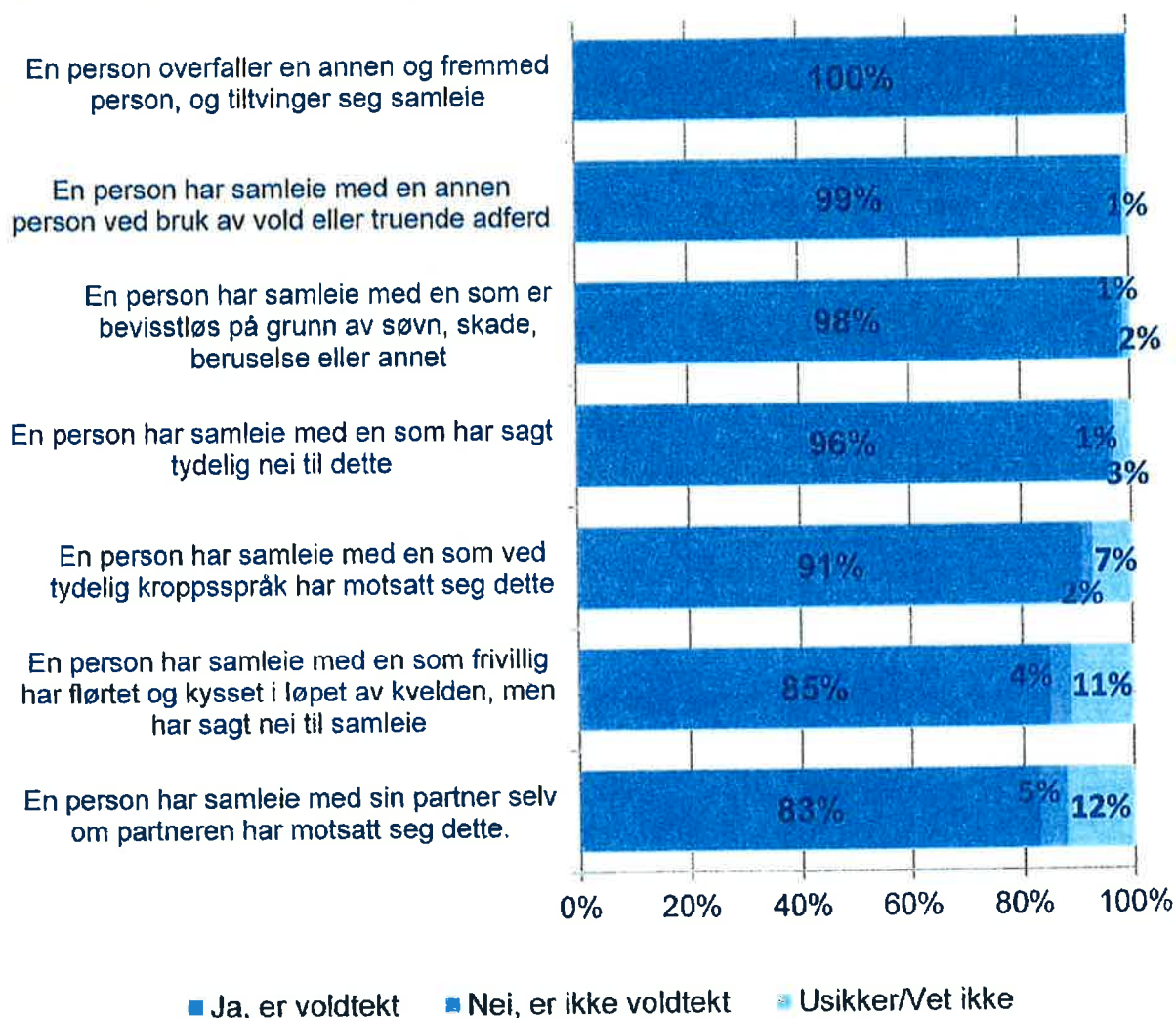
Som ved alle utvalgsundersøkelser er det knyttet en viss usikkerhet til resultatene. Ved 1500 intervju ligger feilmarginer på mellom +/-1,1 og +/-2,5 prosentpoeng.

3. Resultater fra undersøkelsen

3.1: Holdninger til ulike forhold knyttet til voldtekt

Folks holdninger til hva som skal defineres som voldtekt er, slik det fremgår av figur 1, relativt entydige. Likevel er det visse situasjoner som oppfattes som "uklare": Andelen som enten mener at det ikke er voldtekt eller er usikre er tydelig høyere når man blir bedt om å vurdere tilfellene der en person har samleie uten samtykke med en som frivillig enten har flørtet og kysset i løpet av kvelden, eller der noen har samleie med partneren uten partnerens samtykke. Samleie med partneren selv om partneren har motsatt seg dette, er situasjonen flest synes det er vanskelig å avgjøre om er voldtekt eller ikke.

Figur 1: Nedenfor ser du ulike situasjoner, hva mener du er en voldtekt?

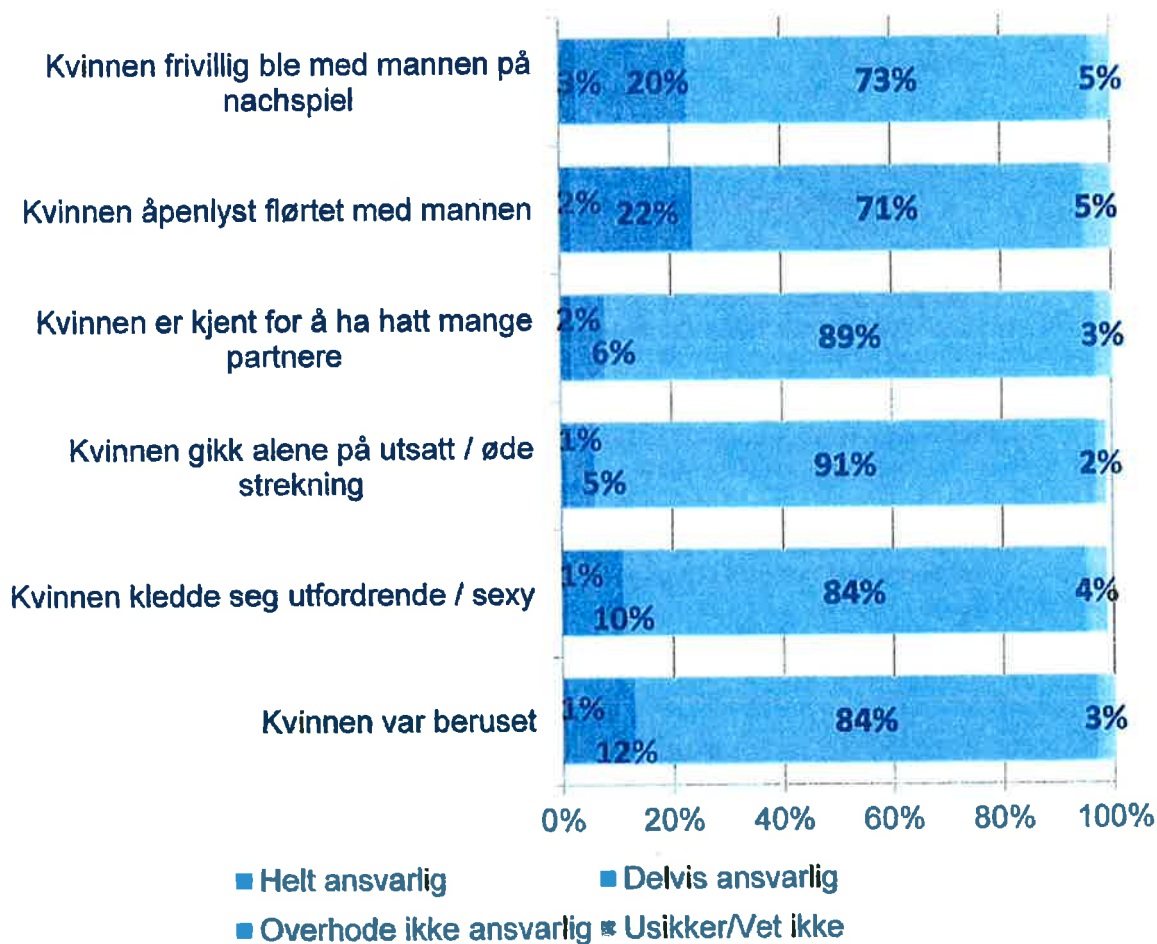
Av de ulike gruppene vi har sammenlignet, følger de fleste tilnærmet samme fordeling som totalnivået for alle påstander. Likevel er det slik at menn noe oftere enn kvinner enten mener den beskrevne situasjonen ikke er voldtekt eller er usikre.

Flere menn enn kvinner oppgir at de er usikre på om det er voldtekt når en person frivillig har flørtet og kysset, men sagt nei til samleie. 15 % av mennene er usikre på om dette er voldtekt mot 7 % av kvinnene. Flere menn enn kvinner er også usikre på om det er en voldtekt når en person har samleie med partneren tross at partneren har motsatt seg dette. Hele 14 % av mennene er usikre på om dette er voldtekt mot 10 % av kvinnene.

Vi finner også at andelen som er usikre på hva som er en voldtekt, er høyere blant de som er 60 år eller eldre, sammenlignet med de som er yngre. Særlig gjelder dette når de blir bedt om å vurdere en situasjon der noen har samleie med partneren sin, selv om partneren har motsatt seg dette. Hele 17 % av de over 60 år er usikre på om dette er en voldtekt, en signifikant høyere andel enn i de øvrige alderssegmentene. Vi ser også at når det kommer til situasjoner der kvinnen har flørtet og kysset, så sier en høyere andel av de over 60 år at de er usikre på om dette er en voldtekt. 14 % av de over 60 år er usikre på dette, mot kun mellom 7 % og 11 % i de øvrige alderssegmentene.

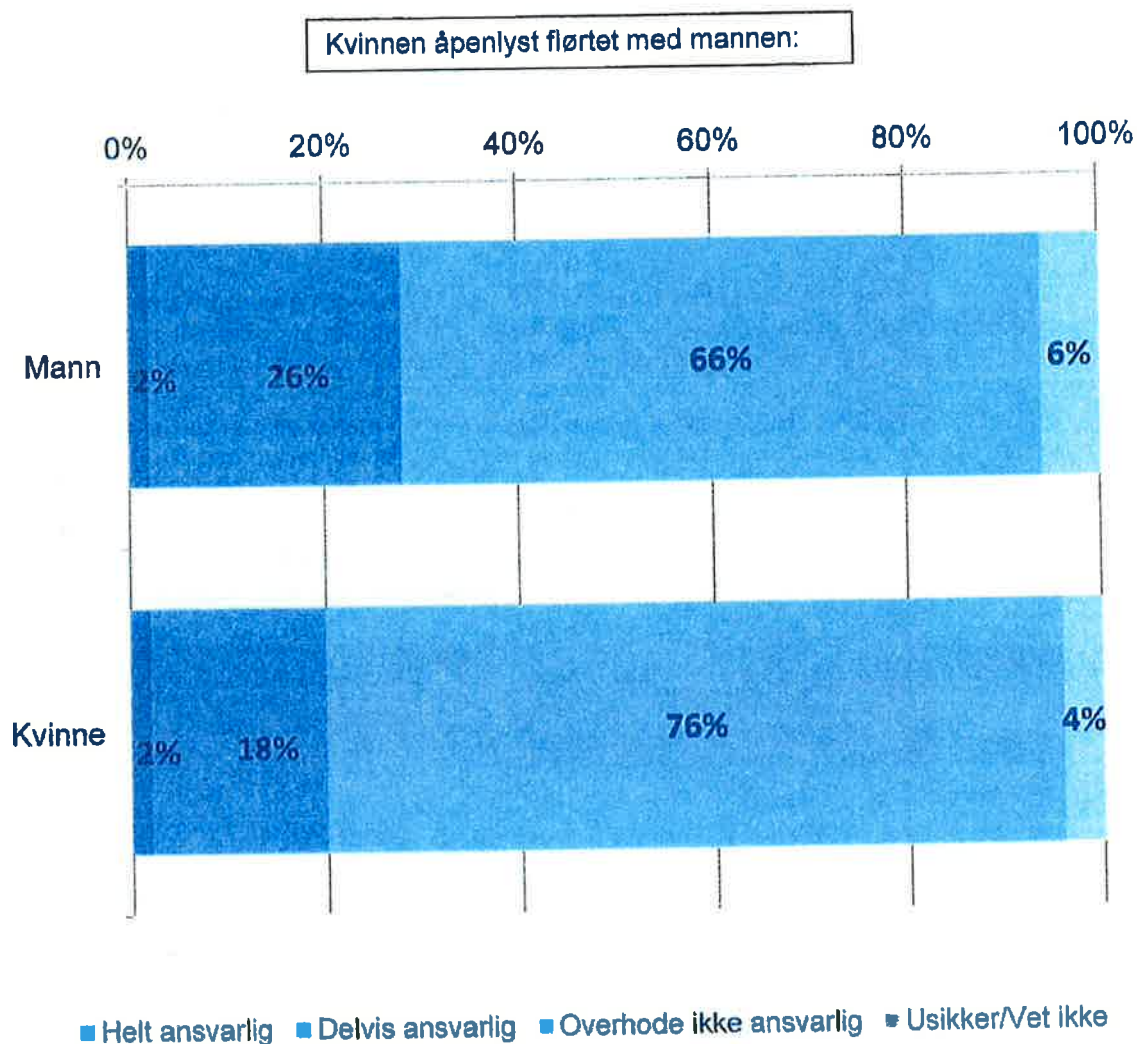
Vi ser noe større spredning i svarene når vi har bedt folk om å vurdere den voldtatte kvinnens eget ansvar for å ha blitt utsatt for overgrepet. Særlig er det situasjoner der en kvinne har hatt en eller annen form for frivillig kontakt med overgriperen før voldtekten fant sted.

Figur 2: En kvinne har blitt utsatt for voldtekt. I hvilken grad mener du hun selv er helt ansvarlig, delvis ansvarlig eller overhodet ikke ansvarlig for å ha blitt utsatt for voldtekten dersom:

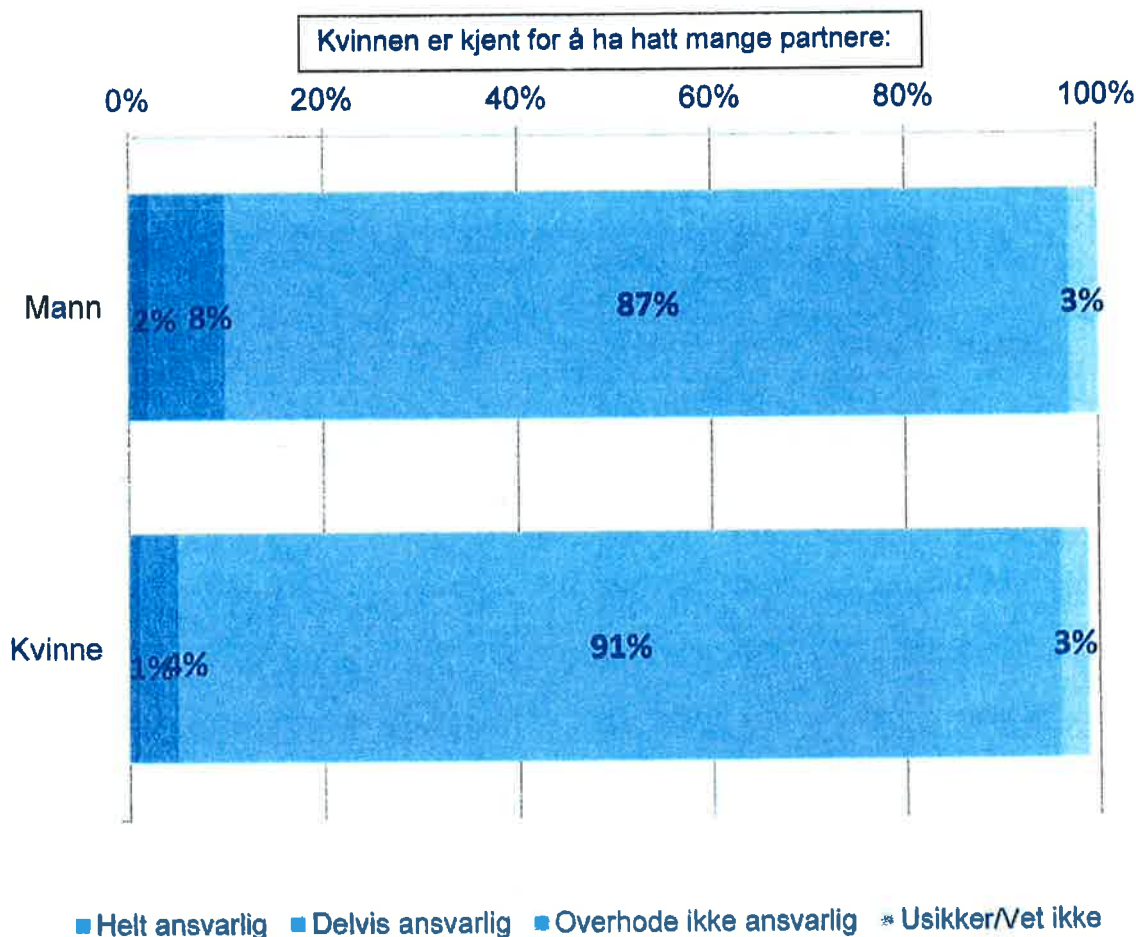
Menn og kvinner er relativt samstemte i sitt syn når det kommer til å tillegge kvinnen ansvar for voldtekt eller ikke, men det er to situasjoner som skiller seg ut. Når en kvinne åpenlyst har flørtet med mannen er det kun 66 % av mennene som svarer at kvinnen overhode ikke er ansvarlig, tilsvarende andel blant kvinner er 76 %.

Figur 2.1: En kvinne har blitt utsatt for voldtekt. I hvilken grad mener du hun selv er helt ansvarlig, delvis ansvarlig eller overhodet ikke ansvarlig for å ha blitt utsatt for voldtekten dersom:

Vi finner også en signifikant forskjell mellom kjønnene i andelen som tillegger kvinnen ansvar hvis kvinnen er kjent for å ha mange partnere. 87 % av mennene svarer at kvinnen overhode ikke er ansvarlig mot 91 % av kvinnene.

Figur 2.2: En kvinne har blitt utsatt for voldtekt. I hvilken grad mener du hun selv er helt ansvarlig, delvis ansvarlig eller overhodet ikke ansvarlig for å ha blitt utsatt for voldtekten dersom:

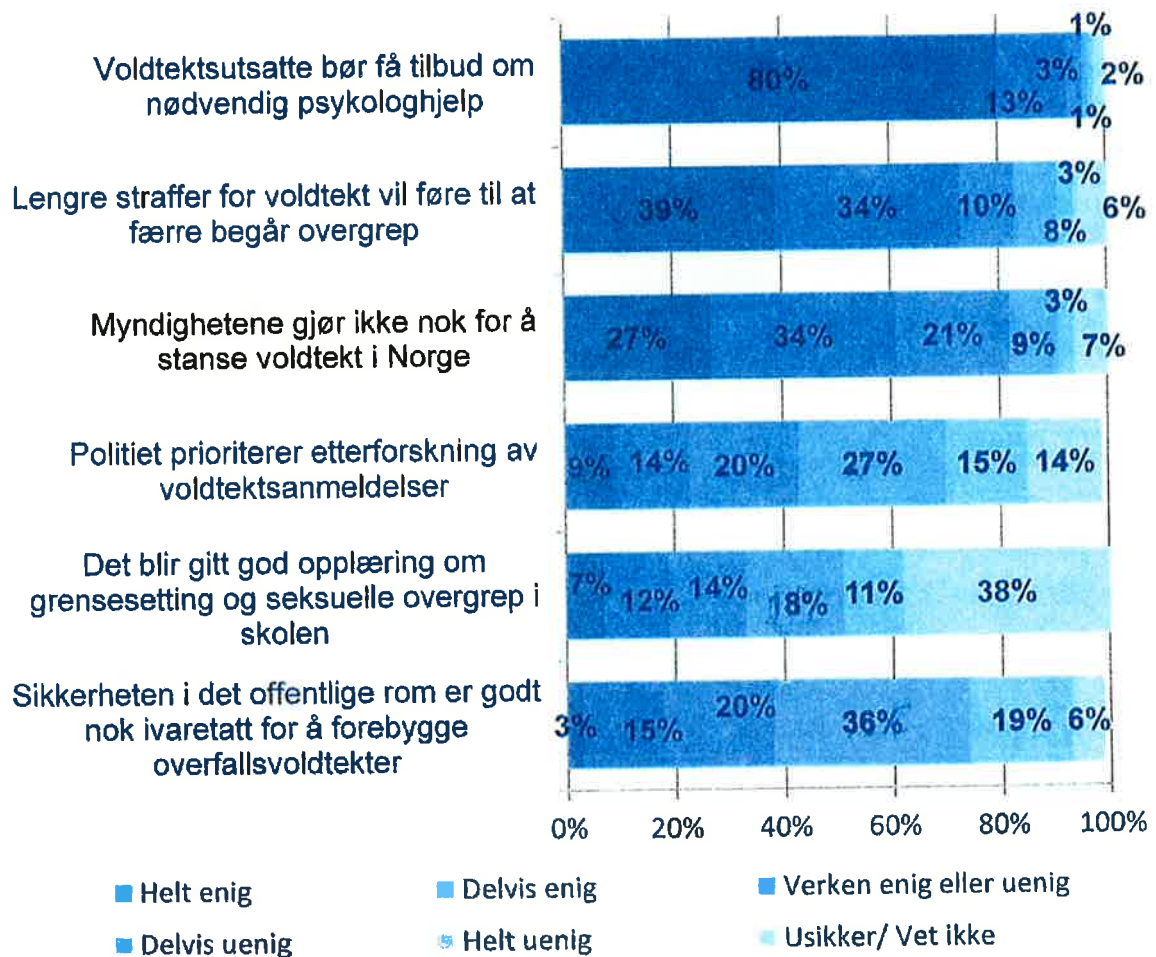

Igen ser vi et relativt tydelig aldersmønster i form av at de som er over 60 år gjennomgående er mer tilbøyelig til å tillegge et delvis ansvar for voldtekten på kvinnen, sammenlignet med de som er yngre. Spesielt urovekkende er det at 36 % av de over 60 år mener det helt eller delvis er kvinnens skyld at hun blir voldtatt hvis hun frivillig har blitt med på nachspiel, og 35 % mener kvinnen har helt eller delvis skyld hvis hun åpenlyst har flørtet med mannen.

Vi ser en tilsvarende forskjell, om enn noe mindre tydelig, når vi sammenligner de med henholdsvis lavere og høyere utdanning, hvor de med lavere utdanning i noe større grad tillegger kvinnen skyld. Det er også slik at de som har kjennskap til en som har blitt utsatt for voldtekt er mindre tilbøyelig til å tillegge kvinnen ansvar enn de som ikke kjennskap til noen har vært utsatt for voldtekt.

Resultatene som fremgår av figur 3 tyder på at de fleste ser på voldtekt som et alvorlig tema som krever skjerpet oppmerksomhet fra samfunnet, både når det gjelder straffenivå, politiarbeid og forebyggende arbeid.

Figur 3: Er du helt enig, delvis enig, verken enig eller uenig, delvis uenig eller helt uenig i følgende påstander:

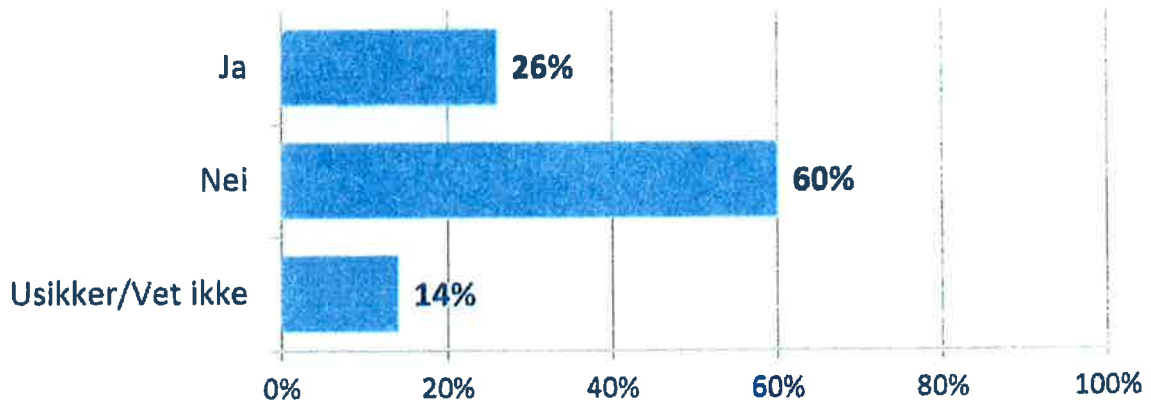
Når vi ser på ulike befolkningsgruppers holdninger til disse påstandene kan vi se mye av de samme mønstrene som tidligere. Kvinner er gjennomgående noe mer opptatt enn menn av å skjerpe tiltakene rundt temaet voldtekt, og det samme er tilfellet for yngre respondenter sammenlignet med eldre samt de som har kjennskap til en som har blitt utsatt for voldtekt sammenlignet med de som ikke gjør det.

Spesielt interessant er det å se på andelen som mener det blir gitt god opplæring om grensesetting og seksuelle overgrep i skolen. Kun 14 % av de i alderen 18 år til 29 år, er enig i at de har fått god opplæring i skolen om dette temaet.

3.2: Personlig erfaring med temaet voldtekt

Som vi ser av figur 4 er det relativt mange som kjenner til noen som har blitt utsatt for voldtekt. Enkelte grupper er tydelig overrepresentert innen denne kategorien: 33 % av kvinner kjenner noen som har blitt utsatt for voldtekt, mot 19 % av menn. En tredjedel av de under 40 år kjenner til noen som har blitt voldtatt, mot mindre enn en femtedel av de som er 60 år eller eldre. 30 % av de som er bosatt i en større by svarer også "ja" på dette spørsmålet, mot i underkant 1 av 4 i landet forøvrig.

Figur 4: Kjenner du til noen i din omgangskrets eller i ditt nærmiljø som har blitt voldtatt?

Blant de som sier de kjenner til noen som har blitt voldtatt, svarer 14 % at det er de selv som er blitt utsatt for voldtekt. Dette utgjør en andel på 3,6 % i befolkningen. Blant de kvinner som oppgir å kjenne noen som har blitt voldtatt, svarer 20 % at de selv har blitt utsatt for voldtekt. Dette utgjør en andel på 6,7 % av kvinnene i befolkningen. Blant menn som oppgir å kjenne noen som har blitt utsatt for voldtekt, finner vi at 2 % av mennene oppgir å ha blitt voldtatt selv. Ellers viser figur 5 at det er færre som kjenner til noen utenfor sin egen bekjentskapskrets som er blitt utsatt for voldtekt.

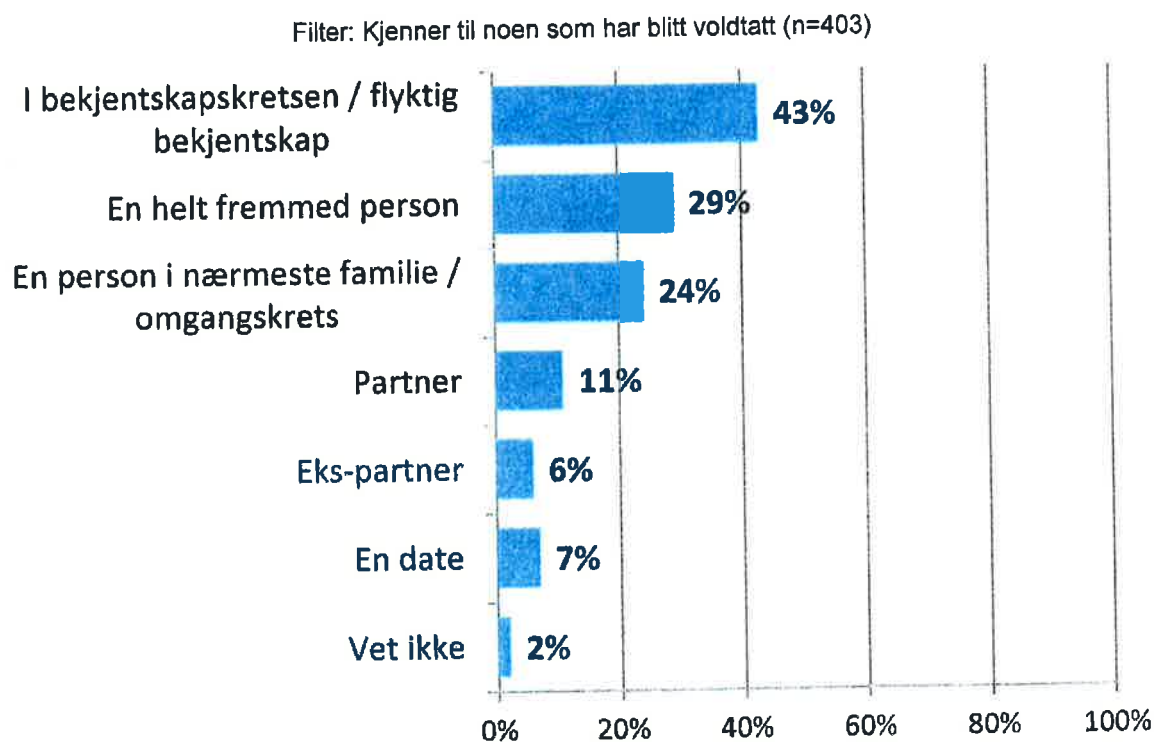
Figur 5: Hvilket forhold har du til denne eller disse personene som ble voldtatt?

Filter: Kjenner til noen som har blitt voldtatt (n=403)

Figur 6 viser at de fleste voldtekter blir begått av en som enten er i offerets bekjentskapskrets eller i den nærmeste omgangskretsen.

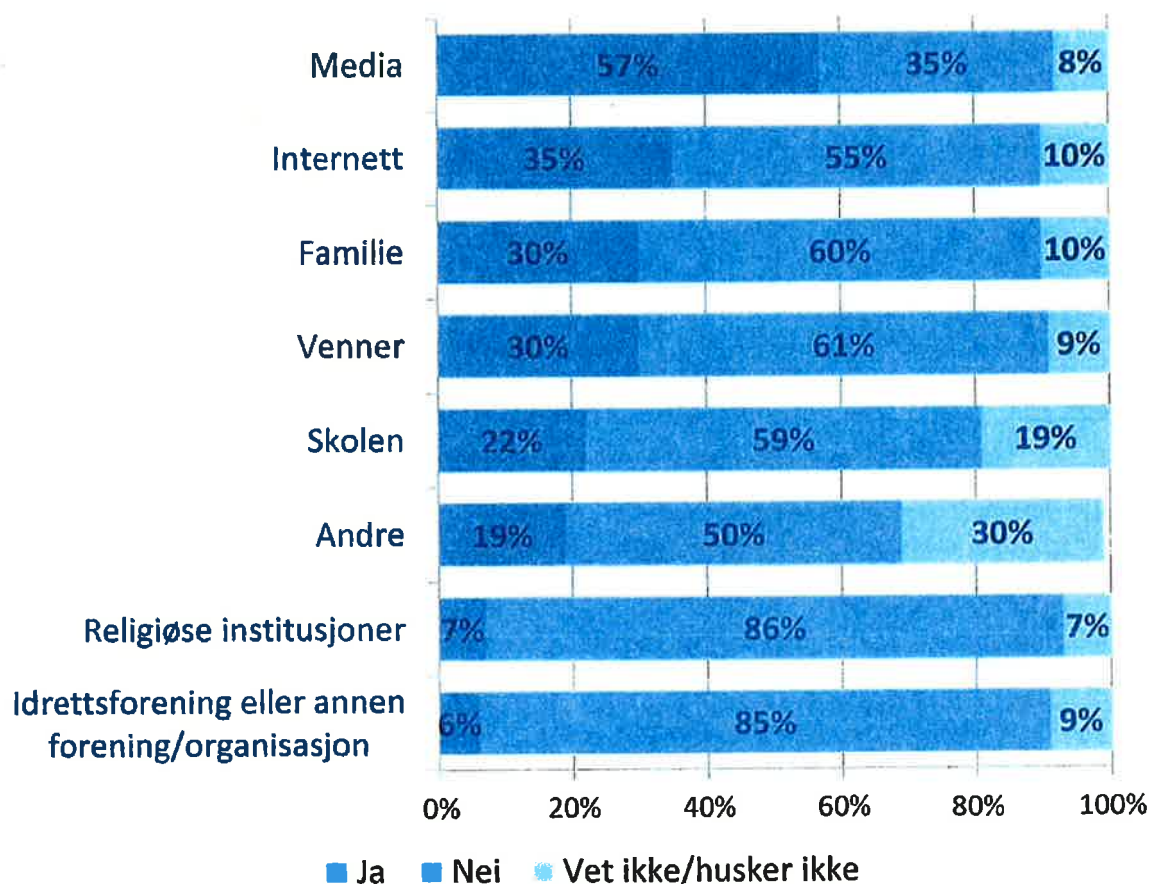
Figur 6: Hvilket forhold hadde denne personen eller disse personene som ble voldtatt til overgriperen?

3.3: Kilder til kunnskap om temaet voldtekt og forslag til hvordan forebygge overgrep

Resultatene som fremgår i figur 7 peker på noen tydelige utfordringer når det kommer til folks kilder til kunnskap om temaet voldtekt. Over halvparten oppgir å ha fått en eller annen form for informasjon om voldtekt gjennom media, mens så vidt over 1 av 5 sier de har fått dette gjennom skolen. Husk samtidig at kun 19 % svarte at opplæringen om dette temaet som gis i skolen er god. Vi ser også at flere svarer å ha lært noe om temaet via internett enn de som svarer at de har fått informasjon av henholdsvis familie og venner.

Figur 7: Har du fått opplæring, undervisning eller informasjon om grensesetting, seksuelle overgrep og voldtekt gjennom:

Det skal påpekes at andelen som svarer at de har fått opplæring eller informasjon om temaet voldtekt gjennom skolen blir høyere jo yngre respondentene er (44 % i aldersgruppen 18-29 mot kun 7 % i aldersgruppen 60+). Samtidig skal det nevnes at de yngre respondentene jevnt over oftere svarer "ja" til alle de ulike kanalene. Informasjon og undervisning om voldtekt gjennom skolen er noe mindre vanlig på landet (17 %) enn i større byer (25 %).

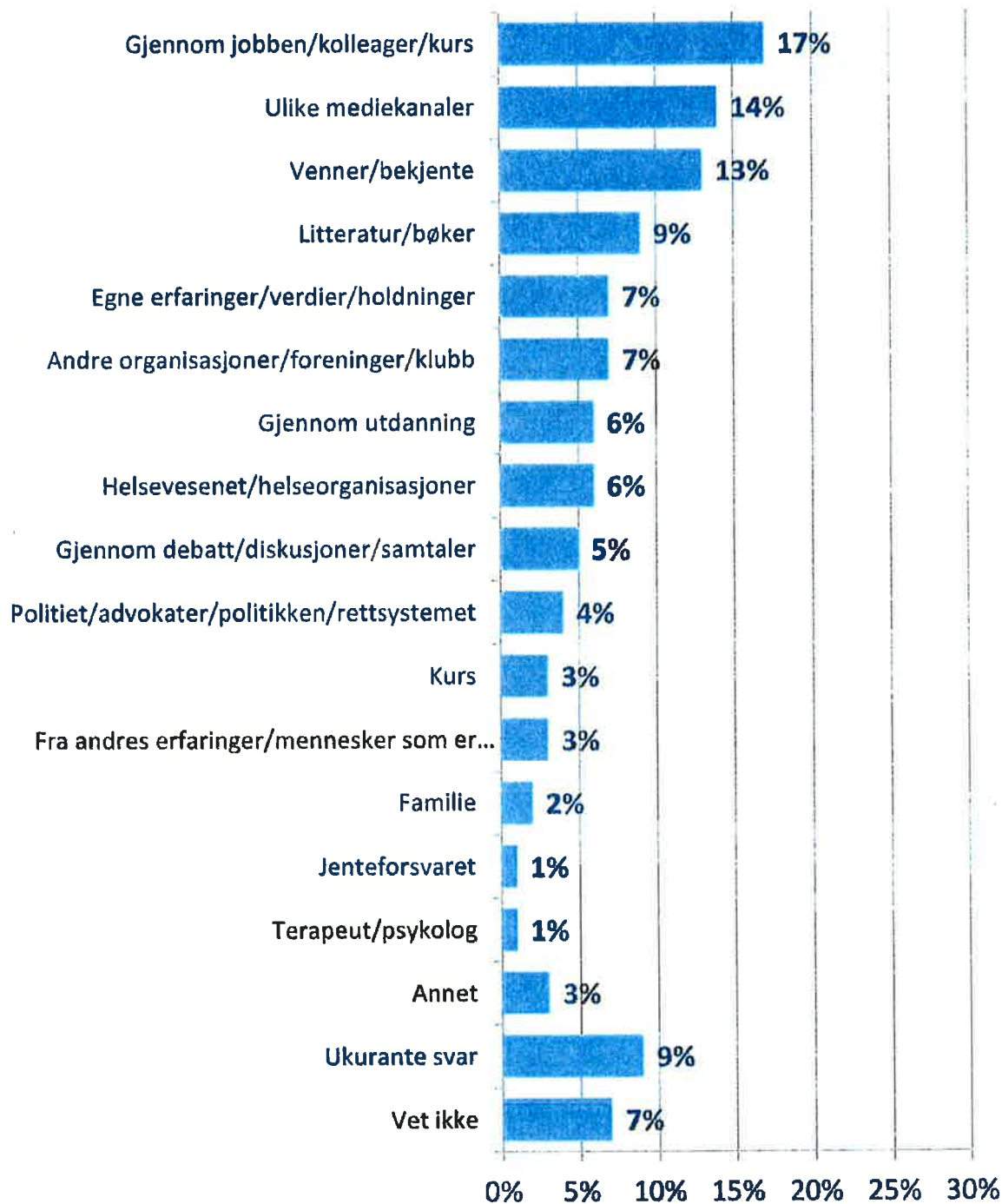
Kvinner svarer oftere enn menn at de har fått informasjon om voldtekt. Dette gjelder for de fleste kanaler, men særlig familie og venner. 26 % av mennene har fått informasjon om voldtekt gjennom familie, mot 34 % av kvinnene. Vi finner samme mønster når vi ser på informasjon fra venner, kun 24 % av mennene har fått informasjon fra venner mot 36 % av

kvinnene. Kvinner får i større grad informasjon om voldtekt fra både familie og venner enn det menn gjør.

Resultatene viser også at blant de som har kjennskap til noen som har blitt utsatt for voldtekt, har en høyere andel fått informasjon gjennom de ulike kanalene, enn de som ikke kjenner noen som har blitt voldtatt.

Figur 8: Du svarte at du hadde fått undervisning eller informasjon om grensesetting, seksuelle overgrep og voldtekt gjennom andre. Hvilke andre har du fått informasjon om dette fra?

Filter: Har fått informasjon om dette fra andre (n=313)

Nesten halvparten har ingen formening om hvordan man skal redusere antall voldtekter. Av de tiltakene som er nevnt er strengere og lengre straff det som nevnes av flest, foran styrking av opplæring om temaet i skolen. Andre forslag relatert til holdningsskapende arbeid nevnes også av flere, samtidig som

noen ønsker mer politi og natteravner i gatene. Vi kan gruppere de fleste av forslagene inn i to kategorier, holdningsskapende arbeid og sikkerhet/justis.

Figur 9: Har du forslag til tiltak du tror vi føre til færre voldteker?

